

Tekst źródłowy nr 25

My, Rady Stanu, szlachta i rycerstwo Królestwa Polskiego, narodów polskiego i litewskiego, niemniej z Rusi, Prus, Żmudzi, Mazowsza Inflant, tudzież ze wszystkich innych prowincji i ziem do tej Rzeczypospolitej należących, to sobie głównie niniejszym pismem czyli dyplomem zastrzegamy, aby przyszły nasz książę i pan świeżo przez nas obrany był obowiązany dać nam przywilej czyli pismo, przez które by niżej wyrażone artykuły zawierające w sobie pewne nasze prawa i prerogatywy zostały uznane i zatwierdzone, a to w sposób następujący: [...]

(1) Iż za żywota naszego my i potomkowie nasi królowie polscy [...] nie mamy mianować ani obierać, jakiego składać żadnym sposobem ani kształtem wymyślonym króla, na państwo sukcesora naszego sadzać, a to dlatego, aby zawdy wiecznymi czasy po zejściu naszym i potomków naszych wolne obieranie zostawało wszem stanom koronnym; dla czego i tytułu dziedzica używać nie mamy ani potomkowie nasi królowie polscy. [...]

(3) A w sprawach koronnych, które się dotykać będą osoby naszej i dostojęstwa naszego, poselstw do krajów cudzych wysyłanych i cudzych także poselstw słuchania i odprawowania, wojsk jakich albo żołnierzy zbierania albo przyjmowania, my i potomkowie nasi nic zaczynać i czynić nie mamy bez rady rad koronnych obojga narodu, spraw sejmowi należących w niczym nie naruszając [...].

(9) Sejm walny koronny we dwie lecie najdalej ma być składan, a gdzieby tego była pilna a gwałtowna potrzeba Rzeczypospolitej, tedy za radą panów Rad obojga państwa jako czas i potrzeba Rzeczypospolitej przynosić będzie, powinni go składać będziemy, a dłużej go dźierać nie mamy najdalej do sześciu niedziel. A przed takowymi sejmami w Polsce wedle zwyczaju, a w Litwie wedle statutu Wielkiego Księstwa Litewskiego sejmiki powiatowe być mają, jako w Kole i w Korczynie sejmik sławny bywa, także w Litwie i w Wołkowisku główny sejmik być ma; na które sejmiki przez posły swe potrzeby przypadłe zwykłym obyczajem oznajmiać mają. [...]

(17) Osobliwie to warujemy, iż podatków ani poborów żadnych w imionach naszych królewskich i rad duchownych, także ceł nowych miast naszych w Polsce i Wielkim Księstwie Litewskim, i we wszystkich! ziemiach naszych do Korony należących składać i postanawiać nie mamy bez zwołania wszech stanów na sejmie walnym; ani też monopola rzeczy tych, które z państw koronnych tak polskich jako litewskich pochodzą, ustawiać i dopuszczać nie mamy. [...]

(21) A jeślibyśmy (czego Boże uchowaj) co przeciw prawom, wolnościom, artykułom, kondycjom wykroczyli albo czego nie wypełnili, tedy obywatele koronni obojga narodu od posłuszeństwa i wiary nam powinnej wolne czyniemy i panowania.

1. Podaj nazwę i czas powstania dokumentu.

2. Jakie zobowiązania nakładała szlachta na króla?

3. Jakie były kompetencje sejmu w Rzeczypospolitej w XVI w.?

Ad. 1. Artykuły henrykowskie z 1573 r. Zostały ułożone podczas bezkrólewia po śmierci Zygmunta II Augusta (7 VII 1572 – 15 V 1573) i podpisane po raz pierwszy przez Henryka Walezego.

Ad. 2. W tekście źródłowym mowa jest o następujących zobowiązaniach króla:

1. Poszanowanie zasady wolnej elekcji (1):

- a) nie powoła sukcesora,
- b) nie będzie używał tytułu władcy dziedzicznego.

2. Prowadzenie polityki zagranicznej w porozumieniu, za radą, senatu i sejmu Rzeczypospolitej (3) – wymienione zostały zagadnienia:
  - a) pełnienia funkcji reprezentanta państwa („osoby naszej i dostojęstwa naszego”),
  - b) wysyłania i przyjmowania poselstw,
  - c) działań wojennych i zaciągów wojskowych za granicą.
3. Przestrzeganie zasad rządzenia w oparciu o przedstawicielstwo szlachty – sejm (9):
  - a) zwoływanie sejmu minimum co dwa lata,
  - b) gdyby „była pilna a gwałtowna potrzeba” - wówczas natychmiast, lecz po uzyskaniu zgody Senatu,
  - c) przestrzeganie maksymalnego czasu trwania sesji sejmowej – sześć tygodni,
  - d) wybór posłów poprzez sejmiki ziemskie.
4. Nakładanie podatków, ceł i opłat monopolowych (wymienione zostały ich rodzaje) tylko za zgodą Sejmu (17).
5. Gdyby król nie dotrzymał jakiegokolwiek („co”) z artykułów, wówczas zobowiązuje się zwolnić swych poddanych od posłuszeństwa i swego panowania (21). W praktyce oznaczało to prawo wypowiedzenia posłuszeństwa monarsze i jego detronizację, o ile nie dotrzymywał artykułów henrykowskich.

Z wiedzy pozaźródłowej można jeszcze uzupełnić, iż król zobowiązywał się nie zwoływać pospolitego ruszenia bez zgody sejmu.

Ad. 3.:

- A. Część z nich wyłania się pośrednio z tekstu, np. nakładanie podatków (17), odmiennosc kompetencji w stosunku do senatu (3), sprawy poselstw i obcych wojsk - w uzgodnieniu z senatem (3).
- B. Większość innych kompetencji sejmu w XVI w. znana jest z podręczników historii:
  1. Wybór władcy:
    - a) ogłaszanie bezkrólewia,
    - b) zasad elekcji (sejm konwokacyjny),
    - c) zatwierdzanie rezultatu elekcji (sejm elekcyjny),
    - d) układanie pactów conventów,
    - e) koronacja (sejm koronacyjny).
  2. Polityka wewnętrzna:
    - a) podatki,
    - b) sądy sejmowe,
    - c) zatwierdzanie przywilejów dla miast,
    - d) nobilitacje,
    - e) zatwierdzanie rozdziału królewskich ziem.
  3. Polityka zagraniczna: zawieranie sojuszy, pokojów i wypowiedanie wojen.